

זכר ונקבה בראם

זוג או פרט?

אנו מוצאים סתירה בתיאור בריאתו של אדם הראשון כפי שהוא מובא בפסוקי פרשתנו. בפרק א' נאמר כך:

ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים... ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם.

פתח בלשון יחיד, "בצלם אלוקים ברא אתו", וסיים בלשון רבים, "זכר ונקבה ברא אתם". מהו, אם כן, האדם בתורה – אחד או זוג? לכאורה, אם נלך אחר הפירוש הפשוט, כי אז משמעות הפסוק היא שאכן "אדם" הוא שמה של בריאה זוגית – זכר ונקבה כאחד. כך ניתן להבין גם מן הפסוקים המופיעים בסוף הפרשה, בפרק ה':

זה ספר תולדת אדם ביום ברא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אתו. זכר ונקבה בראם, ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם.

לעומת זאת, בפרק ב' תיאור בריאת האדם שונה לחלוטין:

וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה... ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה, ולאדם לא מצא עזר כנגדו. ויפל ה' אלקים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה. ויבן ה' אלקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם. ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת. על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, והיו לבשר אחד.

אם כן, יש לתמוה מדוע התורה סותרת את עצמה. מצד אחד מתוארת בפירוט בריאת האדם כזכר ובניין הנקבה מצלעו, ומצד שני נאמר שכבר "ביום הבראם" היו הזכר והנקבה ברייה אחת – ורק יחד נקראו בשם "אדם".

ראשון ללימוד, אחרון למעשה

סתירה זו אינה מקרה יחיד, אלא דפוס החוזר על עצמו פעמים אחדות בתורה ובדברי חז"ל. דוגמה ידועה לכך היא הסתירה בין ציווי מעשה המשכן ובין הגשמתו בפועל, שכך אומרים

חכמים על הפסוק "ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צָוָה ה' את משה"^א:

אפילו דברים שלא אמר לו רבו, הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני, כי משה ציווה לבצלאל לעשות תחילה כלים ואחר כך משכן, אמר לו בצלאל: מנהג העולם לעשות תחילה בית ואחר כך כלים בתוכו! אמר לו: כך שמעתי מפי הקב"ה. אמר לו משה: בצלאל היית, כי בוודאי כך ציווה לי הקב"ה, וכן עשה המשכן תחילה ואחר כך עשה הכלים.^ב

גם כאן אנו מתקשים להבין: האם משה רבנו שינה, חלילה, מדבר ה' אם האמת היא כדברי בצלאל, כפי שענתה במשה הודאת פיו, כיצד העז לשנות בדיבורו אל בצלאל ולהקדים את מעשה הכלים למעשה המשכן?

מבאר המהר"ל שאין כל סתירה בין שני הנוסחים:

ואם תאמר: ומשה למה לא ציווה לעשות המשכן קודם? יש לומר דמשה היה מקדים את הכלים, דהרי הכלים הם חשובים מן המשכן... ויש להתחיל בעיקר. אבל בעניין המעשה יש להקדים את המשכן... כלל הדבר: למשה בא הידיעה בעניין התלמוד, לפי שהוא מיוחד אל הלימוד, ויש להתחיל בלימוד בדברים שהם עיקרים, ולבצלאל המיוחד על המעשה בא אליו [הידיעה] איך יעשם...^א

הלימוד והמעשה הנם שני תחומים שלכל אחד מהם היגיון פנימי משלו. משה, מוסר התורה, עניינו ללמד את דבר ה' לישראל. משום כך, כאשר הוא מלמד את עניינו של המשכן הוא פועל בהתאם להיגיון הלימודי, העיקר הכללי תחילה והפרטים המשניים רק לאחר מכן. את ראשית דבריו הוא מייחד לאידיאל האלוקי הגדול – מעשה הארון, המציין את שיא התגלות ה' במשכן – כאשר שאר חלקי הציווי באים לאחר מכן, כפרטים המהווים בסיס ומכון שעל גבם נגיע לפסגה זו של השראת שכינה.

בצלאל, לעומת זאת, הוא איש הפועל והמעשה. כבר בשומעו את משה הוא מבין שסדר דבריו אינו הסדר שבו אמור האידיאל להתממש במציאות, ומשום כך הוא מרשה לעצמו לדבר בפני רבו ולבטא את האמת של עולם המעשה – שאינה סותרת את האידיאל אלא מורידה אותו לקרקע המציאות.

א. שמות לח כד.

ב. רש"י שם, ע"פ ברכות נה, א.

ג. גור־אריה, פרשת פקודי, ד"ה "אפילו דברים".

ד. כמו שנאמר: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארן העֶדֶת" (שמות כה כב).

ואכן, כלל יסודי נקוט בידינו: "סוף מעשה במחשבה תחילה". לעולם תקדם המחשבה למעשה, ועם זאת דווקא המעשה הבא אחרון הוא שעלה במחשבה ראשון.

יוצר האדם

לאור דברי המהר"ל יתבארו גם שני תיאורי בריאת האדם, הנדמים כסותרים. התיאור הראשון מציג את האידיאל – איש ואישה הקרויים "אדם" כשהם שרויים כאחד, ואילו השני מציג את סדר השתלשלות הדברים בפועל – ראשית נברא הזכר ולאחר מכן נלקחה מצלעו הנקבה.

מתוך כך אנו למדים שאכן, האידיאל האנושי הוא חיבורם של זכר ונקבה במסגרת התא המשפחתי. אין זו רק מטרה ראויה ונעלה אלא גם תכלית הכוונה בבריאתו של אדם, ומשום כך קבעה התורה מציאות זו כבר בראשית פסוקי בריאתו. באור זה יש להבין את דברי חז"ל, המעוגנים היטב בפשוטו של מקרא: "אמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו אישה אינו אדם, שנאמר: 'זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם'".^ה

נראה לומר שזה עומק משמעות מטבע ברכת חכמים בעת נישואי איש ואישה: "יוצר האדם". וכי היום נוצר? אך למעשה, כן הוא; אם לא ברובד המציאות הגשמית, כי אז ברובד האמת הפנימית שבחותמה נוצר, אמת המבקשת להתבטא בפועל כבר משעת יצירתו בבטן. במבטה של האמת הזו, היום שבו האדם נושא את אישתו נחשב לו כיום יצירתו, היום שבו הוא ראוי באמת לשמו – אדם.

בכך יבואר גם מה טעם נקראת האישה "אבדתו" של האיש, שכן ביחס לשלמות הראויה לו בסוף מעשהו – זו שלה נועד כבר במחשבה תחילה – הרי שמשעה שהוא יוצא מרחם אמו כזכר בלבד הוא אובד חלק משלמותו. במצב זה, חסר, "פלג דגופא", הוא סובב בעולם ומחזר אחרי אבדתו, וכאשר הוא מוצא ונושא – הוא נשלם.

דו פריצופין

תירוץ אחר לקושייתנו נמצא בדברי חז"ל הידועים בכינוי "סוד הנסירה":

ה. יבמות סג, א. וראה שם סב, ב: "אמר ר' תנחום א"ר חנילאי: כל אדם שאין לו אישה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה... במערבא אמרי: בלא תורה".

ו. ראה קידושין ב, ב.

ז. ראה זוהר ח"ג ז, ב.

מאי דכתיב: "וייצר ה' אלקים את האדם" – בשני יו"דין?... דאמר רבי ירמיה בן אלעזר: דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון, שנאמר: "אחור וקדם צרתני"^ט.

רש"י מוסיף ומבאר:

שני פרצופין נבראו תחילה, אחד מלפניו ואחד מלאחוריו, וחלקו לשניים ועשה מן האחד חוה.

אם כן, מלכתחילה נבראו הזכר והנקבה כשהם מחוברים זה לזה בגבם, ורק לאחר מכן הפיל ה' תרדמה עליהם ונסרם זה מזה. מתוך כך, נמצאו שניהם חסרים עד ליום זיווגם, שבו הם שבים ומתאחדים, ומן היום ההוא והלאה הם זוכים לשוב ולהיות "לבשר אחד".

יש לשאול: מאחר וניתן לתרץ את סתירת הפסוקים כדברי המהר"ל, מה דחק את רבי ירמיה לפרש פירוש זה, המוציא את הכתובים מידי פשוטם? ואם תאמר: מסורת היא, אם כן עלינו להבין את המשמעות העומדת מאחוריה.

מבאר מרן הרב קוק זצ"ל:

הרגש, כוח המצייר והמדמה בעל הטעם והחן, והשכל החודר ומשקיף במשפט וחשבון, לשניהם יש מערכה שלמה. האדם הוא מורכב משירה, הנובעת מעומק כוח המצייר והרגש, ו[מ]השקפה שכלית, הנובעת ממקור המשפט. והנה האיש והאישה מחולקים בזה בתכונות נפשותיהם. האיש מיוחד להיות גובר בשכלו על פני הרגש והטעם הציורי, האישה בנויה בכוחות נפשה להיות מבינה בלב רגש וטוב טעם. כמשפט כל הכוחות שכשהם מתערבים יחד הם מעכבים זה על זה ומונעים כל אחד השלמת זולתו, אמנם כאשר כל אחד יצא בפני עצמו לפועל הגמור, כאילו היה לו תחום בפני עצמו, יצא כל כוח כלול בהדרו, ולמקום שימושו יהיה עתיד להשפיע טובה שלמה.

על כן ביצירת הנפשות, שלפיהן יצטיירו הגופות גם כן, דו פרצופין ברא הקב"ה, למען יהיה כוח הרגש מלא ומוקף בכל צדדיו בלא שום הפרעה מהתרחבות השכל והמשפט, וכוח השכל גם כן יהיה בכל חוזקו עלול להשתלם בלא שום מניעה מכוח הרגש. ובזה עלתה היצירה במעלה נישאה, שבהתרחבות השניים ימצא ערך נאה ומתוקן ועולם מלא כל טוב, בין לשימוש השכל בין לשימוש הטעם והרגש.^ז

ח. תהלים קלט ה.

ט. ברכות סא, א.

י. עין־אי"ה ברכות ט: קצא.

בריאה של זכר בלבד, כאשר הנקבה כלולה בו ובלועה בתוכו, לא הייתה מפנה את המקום הראוי לתכונתה הפנימית של האישה – תכונת הלב הרגש והטעם הציורי. יתרה מזו, תערובת התכונות הייתה פוגעת גם בתכונתו של האיש, על אף שלמראית עין הייתה היא מושלת לבדה. שני הכוחות נדרשים, שניהם נחוצים, וכל עוד לא ניתן מקום ראוי לכל אחד מהם הם הופכים בהכרח לבעלי פלוגתא ודוחקים זה את רגליו של זה.

מתוך כך, ברא הקב"ה את האיש והאישה שווים בקומתם. שני פרצופים שכל אחד מהם "מלא ומוקף בכל צדדיו", ואין אחד מהם מעכב על חברו. רק כך תוכל להיות, לאחר הנסירה והחיבור המחודש, התערובת המתוקנת שבה כל כוח ימצא את המינון הראוי לו.

באותו מקום ממשיכה הגמרא ומבררת לשיטתו של רבי ירמיה:

ולמאן דאמר פרצוף, הי מינייהו סגי ברישא? אמר רב נחמן בר יצחק: מסתברא דגברא סגי ברישא, דתניא: לא יהלך אדם אחורי אישה בדרך – ואפילו אישתו.

שתי תמיהות בדבר. ראשית, מה איכפת לנו מי מהפרצופים הלך בראש? על שאלות כגון אלו, הנתפסות לפרטים מעשיים שאינם בעלי חשיבות לדורות, אומרת הגמרא במקומות אחרים "מאי דהוה – הוה!"^{יא} ושנית, כאשר הדברים אמורים באישה אחרת אנו מבינים שהדרכת חז"ל באה להציל את האדם מהרהור עבירה, אולם מה הטעם שבגיננו אסרו עליו ללכת גם אחורי אישתו שלו?

דברי מרן הרב זצ"ל מאירים את העניין לעומקו:

הרגש צריך לעולם בשורשו להיכנע תחת השכל ולהתהלך אחריו בהכרעתו. אף שלא ניתן לנו להכיר התכונה השכלית שיש בהרגש, אבל זאת ידענו שיסודו ובניינו הוא על פי השתכללות החכמה, והרי הרגש צריך לעולם למעצור שכלי. על כן לא יהלך אדם אחורי אישה, כי הרגש צריך שמירה והיקף גדרים, שיסוד כל אלה הוא בהיות השכל עומד בראש ההנהגה.^{יב}

משמעות ההילוך אחורי אישתו הוא שהכוח הנשי הוא המוביל את הבית, ומצב כזה אינו טבעי ואינו נכון. לעולם הכוח השכלי צריך להוביל, מאחר ובכוחו לנתב את הרגש ולהכיל אותו בגדרים נכונים.

בדברים אלו ניתן טעם שלם יותר לצורת בריאתו של האדם. עד כה למדנו מדברי רבי ירמיה, בדרך שבה נתבארו על-ידי מרן הרב זצ"ל, מדוע לא היה ראוי לאדם להיברא כזכר בלבד. כעת אנו למדים גם מדוע לא נבראו מלכתחילה איש ואישה נפרדים בעת ובעונה אחת, אף

יא. ראה יומא ה, ב.

יב. עין אי"ה שם ט: רא.

שהדעת נותנת שזוהי האפשרות הפשוטה ביותר למימוש מלא של האידיאל הזוגי. אם כך היה, אומר הרב זצ"ל, לא היינו יודעים מה טיבה של הזוגיות המיועדת להתקיים בין שתי הדמויות השונות כל כך, ולא היינו משכילים להבין כיצד כוחותיהם השונים נערכים אלו לעומת אלו.

דווקא החיבור הארעי של שני הפרצופים מדגיש את השוני, את הייחוד, את העובדה ששוויון הקומה אינו מטשטש את טיבו המיוחד של כל אחד מהפרצופים. כשחושבים על מציאות של שני פרצופים מחוברים, השאלה הראשונה העולה במחשבה היא שאלת הגמרא – "הי מינייהו סגי ברישא?" אין כאן רק שניים שווים לגמרי, שוויון מטשטש שאינו נותן דעתו להבדלי התכונות הפנימיות ולביטוי החיצוני ההולם אותן, אלא הוויה מחולקת משותפת שצריכה גם ביטוי לכל אחד מצדדיה, אך גם הכרעה – מי מלפנים, מי מאחור.

על כך באה התשובה: האיש הולך בראש, השכל מוביל את הרגש. רק כך יכול הבית להתנהל למישרין, רק כך יכול העולם להיבנות.

עד היכן הדברים מגיעים, זאת ניתן ללמוד מדברי הגמרא בהמשך ומביאורו של הרב זצ"ל:

"וכל העובר אחורי אישה בנהר – אין לו חלק לעולם הבא". ההמשכה אחר הרגש באין פנות אל השכל והראוי מצד התורה, סוף שתגרום לשבש גם את כל דרכי שימוש הרגש עצמו, וקל וחומר שתאבד הונה של תורה וכל הדרכה שכלית. על כן אף שיגרום הרגש לבכר את האישה בהילוך, ואולי ביותר במקום כבד ומסוכן, עם כל זה לא כאן המקום של ההליכה בעקבות הרגש, ובאין מעצור לו מצד השכל הוא מוציא את האדם מן העולם.^{יג}

דוגמאות לנתנית מקום לכוח הרגש יש רבות, וביניהן ניתן למנות את סימני ההיכר של בני אברהם יצחק ויעקב – "רחמנים, ביישנין וגומלי חסדים"^{יד}; ואת פסק ההלכה האוסר למנות לכס הדיינות "מי שאין לו בנים, כדי שיהיה רחמן"^{טו}. אולם יחד עם זאת, כמה עלולות מידות אלו עצמן להפוך לרועץ אם יפרצו חוץ לגבולן! וכך לימדונו חז"ל: "כל מי שנעשה רחמן על האכזרי, לסוף נעשה אכזר על הרחמנים"^{טז}.

לפעמים מתפרצת בעולם נטייה לפעול על-פי הרגש ה"אותנטי", גם כשהדבר עומד בניגוד לעמדת השכל המכרר את הראוי על-פי הוראות התורה. אולם מגמה זו עתידה להביא בסופו של דבר לעיוות הרגש עצמו ולאבדן כל קנה מידה מוסרי.

יג. עין אי"ה שם רב.

יד. יבמות עט, א.

טו. רמב"ם, הלכות סנהדרין ב: ג.

טז. תנחומא מצורע, סימן א.

בכך מתבארת גם ההדגשה, שבמבט ראשון הרגש מתקומם כנגדה, "כל המלך אחורי אישה בנהר" (הכוונה היא לגשר צר העובר מעל נהר). כפי שכותב הרב זצ"ל, למרות שהנטייה הטבעית היא לבכר את האישה ולהוליכה מלפנים במקום המסוכן, הרי שהיא הנותנת – דווקא מפני הסכנה עלינו להישמר מפני ההליכה אחר הרגש, המוציא את האדם מן העולם. הנהר הוא דימוי למאבקי היצר המתרגשים עלינו בעולם הזה, שהרגש הוא העלול ביותר להיות מושפע מהם לרעה. אם לא היינו מהלכים כל העת בנהר שוצף כזה, אפשר שהיה ראוי להקדים את האישה לאיש בשל אותה בינה יתרה שנתן בה הקב"ה, אך לא זהו המצב. הדרכה זו אנו למדים לא רק מן הגמרא, אלא גם מרבקה אמנו, שכיוונה לכך בחושיה הפנימיים והבריאים: "ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש – אחרי האיש ולא לפני האיש"^{יז}.

ומבאר מרן הרב זצ"ל:

להקדים ולבכר את ערך השכל על הרגש, ימצא האיש הישראלי בנפשו לא רק בהשתלמו במעלות רמות בשכליות התורה, כי גם פשטה של השכל התורי כשמתחבר אל ההדרכה הישרה של הלב הטהור האנושי כבר ירגיש שאין העזרה השלמה נמצאת בהליכה אחר הרגש לבדו, וצריך להמליך את השכל, עד שאפילו המוסר שהיה קבוע במשפחת אברהם, שנתגלה בבני ביתו ובנמשכים אחר דרכיו, כבר היכה שורש הגדול הזה פרי, והיה זה חוק ישר טבעי מתאים לתכונה הפנימית, ללכת אחרי האיש ולא לפני האיש. וההפך לא יוכל להרגיש כי אם איש נעור וריק מכל מדע תורית, שיוכל לחשוב לתומו כי כל כך פשוטות הנה דרכי החיים, וכל כך נקל הוא ליישרם באורח מישרים, עד שמספיק הרגש לבדו להיות המנהיג הראשי, ובזאת ההסכמה ימצא את עצמו תמיד נטפל אל האישה והולך אחריה.^{יח}

המבנה הזוגי הנכון לפי התורה מיוסד על יחסי אהבה והערכה הדדיים, שבהם כל אחד מבני הזוג מכיר את תכונתו ויודע את מקומו, שמח בחלקו ואינו מנסה לחקות את זולתו. כך, בשיתוף פעולה של תפקידים שונים, בונים השניים יחדיו בניין עדי עד ו"שכינה ביניהם"^{יט}.

לצער הלב, כיום פשטו בנו תפיסות מעוותות המטשטשות את הבדלי התכונות שבין המינים. תפיסות אלו משפיעות ואף מנהלות רבות ממערכות חיינו, אם במישור של חיי המשפחה ואם במישור של הנהגת המדינה והעם, והחברה משלמת על כך מחיר כבד

יז. בראשית כד סא; ברכות סא, א.

יח. עין אי"ה ברכות ט: רו.

יט. סוטה יז, א.

מנשוא. במקום להוסיף לנו אושר ושמחה גורמות לנו תפיסות אלו, היונקות משורשיה של תרבות זרה, לערעור יסודות הבניין ולתוצאה המבהילה של "אש אוכלתן"^ט.

וכך כתב מרן הרב זצ"ל:

כל קלקולי החיים באים, ועל כל פנים רבים מהם, מזה שהאיש רוצה ללבוש בגדי אישה, לגדול מאליו כצמח השדה, במובן הרוחני והמעשי, והאישה חפצה ללמוד וללבוש. יבואו ימים ויכיר העולם את עוותתו, ויחזיק כל מין במידתו, ואז יהיה לנו מין אנושי ממוזג, שהטבע הבריא כשהוא לעצמו מצד האם, והופעת רוח הפועל והמחפש מצד האב, שניהם כללו את יופיו.^פ

אין לנו אלא ללמוד וללמד את "תורת ה' תמימה", תורה שדווקא בהיותה תמימה ושלמה מכל צדדיה אזי היא גם "משיבת נפש"^כ, ולהוסיף תורה ואמונה לכל דורש. בכך נזכה להחיש את העתיד המיוחל בו "יכיר העולם את עוותתו ויחזיק כל מין במידתו", וישמח העולם כולו ביופיו הממוזג והמפואר בהרכבת גווניו באופן המדויק והנכון. אמן, כן יהי רצון.

כ. שמונה קבצים א: תקיד.

כא. תהלים יט ח.